

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLERİN BİREYLERE ETKİSİ”

Sözcük Sayısı: 3902

Kategori: CAT 1

Araştırma sorusu: Orhan Kemal’in “Cemile” adlı romanında toplumsal eşitsizliklerin bireylere etkisi hangi yönlerden ele alınmıştır?

Mayıs 2023

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	3
2. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLERİN KADINI ÖTEKİLEŞTİRMESİ.....	4
3. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLERİN SINIFLI TOPLUM YAPISI OLUŞTURMASI.....	8
4. GÖÇ SONUCU YAŞANAN ZORLUKLAR VE GÖÇÜN YARATTIĞI TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLER.....	14
5. SONUÇ.....	17
6. KAYNAKÇA.....	18

1. GİRİŞ

Var olan kaynakların eşit kullanılmaması veya kaynaklara erişimde eşit hakların verilmemesi şeklinde tanımlanabilecek eşitsizlik, toplumsal yaşamda da pek çok boyutuyla karşılaşılabilen bir olgudur. Yaşanılan toplumsal eşitsizlikler edebiyatın konusu olmuş, pek çok yazar tarafından farklı şekillerde ele alınmış, değerlendirilmiştir. Orhan Kemal, sanat anlayışının odağına koyduğu bu izleği çeşitli konular bağlamında yapıtlarında işlemiştir. Cemile romanı da bu izlek üzerine kurgulmuş bir yapıttır.

Bu eserde yazar, toplumsal eşitsizliği Cemile ana figürünün yaşadığı ve gözlemlediği cinsiyet eşitsizliği, pamuk fabrikasında çalışan işçilerin yaşadığı eşitsizlik ve yurtlarını bırakıp Türkiye'ye gelmek zorunda kalan Balkan göçmenlerin hayata tutunmak için verdikleri mücadele üstünden ele almaktadır. Yapıtta gücü ele geçirmiş eğitimsiz bir kesimin eğitilmiş insanlara bakışı üzerinden de başka bir eşitsizlik söz konusudur. Tüm bu eşitsizlikler Cemile'nin merkeze alındığı bir sosyal çevre üzerinden verilmektedir.

Yazar bir taraftan da toplumsal gerçekçi sanatçıların ana sorunsallarından biri olan halkın modernleşme karşısındaki direncini konu edinmektedir. Develeri ile yük taşıyan Halil'in kamyonların da bu iş için kullanılmaya başlanmasıyla artık eskisi gibi kazanamaması, bundan dolayı tüm makinelere kızması; pamuk fabrikasına İtalya'dan getirilen mühendisin fabrikaya makineleşmeyi getirmek istemesini kendilerinin iş gücünü boşa çıkaracağından korkan işçilerin sabote etmeye çalışması ile anlatmaktadır.

Orhan Kemal eşitsizliklerin olduğu bir sosyal çevreyi 1930'lu yılların Adana'sına yerleştirmiştir. Pamuk işçileri, çırçır ve dokuma fabrikası, Balkan göçmenlerinin ve yerli halkın içinde bulunduğu bu çevre tüm bileşenleri ile okuyucuya sosyal eşitsizliklerin bir yönünü anlatmaktadır. Kurgu çoğunlukla diyaloglardan oluşmaktadır. Böylece anlatıcı aradan çekilerek metin ile okuyucu baş başa bırakılmış, okuyucunun dikkati kişiler arasındaki konuşmaya

toplanmış, metnin duygusal etkisi artırılmıştır. Okuyucuya yerli halkın konuşması ile göçmenlerin dili verilerek iki grubun farklılıkları hissettirilmiştir. Deveci Halil'in söylediği ve sonrasında başkalarının onun söylediklerini aktarırken tekrar ettiği “Otuz kaat aylıknan avrat mı sevilir? (*Kemal, 5, 8, 9*), sözü leitmotive olarak romanın bütününde kullanılmış, parası olmayanın âşık da olamayacağı duygusu güçlendirilmiştir.

Bu tezde, eserde arka planda işlenen toplumsal eşitsizlikler karakterlerin duygu durumu ve yaşam mücadelesi üzerinden incelenmiştir. Yapılan kaynak taramaları sonucu yapıtın dil bilimsel özelliklerinin¹ ve Orhan Kemal'in romanlarının sosyal değerlerinin² genel olarak incelemelerine ilişkin kaynağa rastlanmış olup yapıtların dil özelliklerinin ve ele alınan sosyal değerlerin derinlemesine analizi görülmüştür. Fakat bu kaynaklarda toplumsal eşitsizliklerin topluma ve insanlara etkisinin araştırıldığı ayrıntılı bir incelemeye rastlanmamıştır. Bu tezin amacı geçmiş çalışmaların katkılarıyla toplumsal eşitsizliklerin, karakterlerin yaşamlarında ve duygu durumlarında ne tür etkilenmeler yarattığının incelenmesi ve bu alandaki çalışma eksikliğinin giderilmesidir.

2. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLERİN KADINI ÖTEKİLEŞTİRMESİ

Toplumun temellerinin sağlam bir şekilde inşa edilmesinde ve toplumsal gelişiminin sağlıklı ilerlemesinde kadın önemli bir yere sahiptir. Tarihsel süreçte kadın toplumların çoğunda ‘ikinci sınıf vatandaş’ olarak nitelendirilmiştir. 1934 yılının Adana’sında geçen toplumcu gerçekçi bir roman olan “Cemile” yapıtında odak figürün kadın olmasıyla, kadının o dönemin toplumundaki yerini görebiliriz. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle devletin gelişmesi için

---

¹ “Cemile (Küçük Adamın Romanı, #3) by Orhan Kemal.” *Goodreads*, Goodreads, 1 Oct. 2004, <https://www.goodreads.com/book/show/2378914.Cemile>.

² “DSpace JSPUI.” *Açık Erişim@BUU: Home*, <https://acikerisim.uludag.edu.tr/>.

yapılan yenilikler ve bu gelişmelerin halkın üzerine olan etkisinin yavaş yavaş görülmeye başlandığı bir dönemde geçer.

Toplumsal kalkınma sürecinin henüz başında olunması ve kadına hak ettiği değerin verilmemesi “Cemile” romanında toplumsal eşitsizlik olarak değerlendirilmiştir. “Cemile” adlı yapıtta Cemile karakteri kadınlara yöneltilen ötekileştirme ve cinsiyetçi söylemin farkındadır. Kendisi hakkındaki bir dedikodunun adını kirleteceğinin, ona büyük zarar vereceğinin bilincindedir. Bu baskı nedeniyle Cemile karakterinin hayatı kısıtlanmıştır. Sokakta kafasını bile kaldıramaz olmuştur. Yapıtta bu baskı Cemile karakterinin Karakız adlı figürün sarhoşken Cemile ve Kâtip Necati hakkında söyledikleri, Cemile’nin bunları duyduğunda hissettiği endişe aile dostları İzzet Usta ile yaptığı konuşmada görülmektedir. “*Bütün gün iş, isten eve dön, evin işine otur... Kimseyle hiçbir alakam yok, konuşmuşluğun yok. Sokakta ağabeyim bile konuşsa terslerim. Ödüm kopar ki birisi görüp babama haber verecek diye... Öyle olduğu halde... Şuna bak! Ya babam duysaydı?*” (Kemal, 85), Cemile’nin bu durumdan kaçınmak için ne kadar uğraştığı ve yanlış anlaşılmamak için sokakta ağabeyiyle bile konuşmadığı görülmektedir. Cemile’nin kendine koyduğu bu katı kurallar onun özgürlüğünü kısıtlamakta, günlük aktivitelerini rahat bir şekilde yapmasına engel olmaktadır. Cemile’nin yukarıda verilen konuşmasında üç nokta kullanımı figürün yanlış anlaşılmamak için uğraştığını ve kendine koyduğu kuralların boşa gideceğini düşündüğünü göstermektedir. Ayrıca eksilteli cümleler Cemile’nin isyan duygusunu ortaya koymaktadır. Cemile’ye hiç olmak istemediği biri gibi davranılması, ona lakaplar takılması onun korku, kaygı ve stres yaşamasına neden olmuş, bu korku “*Ya babam duysaydı!*” ifadesiyle açığa çıkmıştır.

Romanın adı bir kadının adı olsa da bu yapıtta kadınlar erkeklere göre daha zayıftır. Kadınların geleceği, babaları veya ailenin diğer erkekleri tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla da hayatı başkaları tarafından belirlenen kadının kendi hayatı hakkında konuşma şansı kalmamıştır. Feodal toplum yapısında, katı kurallara sıkı sıkıya bağlı olunan dönemde geçen

roman, Anadolu'nun kırsal yörelerinden biri olan Adana uzamında geçmektedir: “*“Allah'ın emri, peygamberin kavli üzere, kendime aile yapacağım...”*, “*Kızın gönlü yok.*”, “*Sen babasının gönlünü ettikten sonra kızın esamisi mi okunur bre usta?*”” (**Kemal, 4**) diyalogunda olduğu gibi kadının kaderinin belirlenmesinde söz hakkının bulunmadığı görülür. “*...babasının gönlünü ettikten sonra...*” ifadesinden de anlaşılacağı üzere kadının eş seçiminin bile erkeklerin görevi olduğu ifade edilmiştir. İzzet Usta'nın öz ve net bir şekilde dile getirdiği “*Kızın gönlü yok.*” ifadesi de netliğine rağmen bu toplumsal eşitsizliği engelleyememiş, yazarın kelime tercihi ile de kendini hissettirdiği Deveci Çapur Halil'in adı gibi ‘çapur’ ve çirkin hayat görüşünü değiştirememiştir. Deveci Çapur Halil'in İzzet Usta'dan cevap beklemeden sorduğu “*Sen babasının gönlünü ettikten sonra kızın esamisi mi okunur bre usta?*” retorik sorusu kadınla ilgili düşüncelerini ortaya koymaktadır.

Kadının ötekileştirilmesi sadece kadını değil bazı durumlarda o kadının aile bireylerini de etkileyen bir durumdur. Takılan lakapların ve yakıştırmalar bir kadının duygusal durumunu ve yaşam tarzını etkilediği gibi bazı durumlarda bu kadının yakınındaki erkekleri de etkilemektedir. Cemile figürünün ağabeyi Dokumacı Sadri ile Camgöz Sadık arasında geçen konuşma da bu durumun bir örneğidir. “*“Arkanı niye döndün lan?” Sadri cevap vermedi. “Sana söylüyorum, lan bacısı güzel! Arkanı neye döndün?”*” (**Kemal, 42**) diyalogunda Dokumacı Sadri'ye seslenmek için kullanılan “*bacısı güzel*” ifadesi, Dokumacı Sadri figürünün kendisini kötü hissetmesine neden olmuştur. Kendisine seslenilirken kullanılan bu ifade aynı zamanda onu da hedef almaktadır. Bu yakıştırmadan kurtulmak için kız kardeşinin evde oturması, fabrikada çalışmaması gerekmektedir. “*Babasına bin kere söylemişti; alalım şu kızı fabrikadan baba, alalım şu kızı fabrikadan. Onun kazanacağı para yerin dibine geçsin. Başımıza bela olacak.*” (**Kemal, 43**). Bu bilinç akışında kullanılan isyancı ton, Dokumacı Sadri karakterinin ona yakıştırılan lakaba olan kızgınlığını göstermektedir. Bu lakapla anılmak onu çok kızdırmaktadır. Bu kızgınlık, kardeşini çok sevmesine rağmen dışarıda onunla çok sert bir

şekilde konuşmasına neden olmaktadır. Onun gibi güzel, dikkat çeken bir kardeş nasıl olur da fabrikada çalıştırılabilmektedir? Sadri'ye sürekli bu sorulmaktadır. "...*alalım şu kızı fabrikadan baba, alalım şu kızı fabrikadan.*" ifadesinde "*alalım şu kızı fabrikadan*" tekrarı Dokumacı Sadri karakterinin duyduğu öfkeyi yansıtmaktadır.

Kadınlar, kendileri için söylenen bu aşağılayıcı sözleri hiç hak etmese de duymak zorunda kalmışlardır. Yapıtta Cemile karakteri için bu sözler sarf edilmiş ve Cemile bu 'klişeler' yüzünden mutsuz olmuştur. "*Avrat kısmı değil mi, anam olsa şüphelenirim. Kafalarından yumruğu eksik etmeye gelmez. Kızını dövmeyen, dizini döver.*" (**Kemal, 46**) ifadeleri kadını küçümseyen ve ötekileştiren söylemlere örnektir. "*Avrat kısmı...*" olarak genellemeyle başlanılan ifade ile bütün kadınların davranış şeklini eleştiren bu alıntıda "...*anam olsa şüphelenirim.*" ifadesi de figürün onu var eden ve büyüten kadına bile güven duymadığını göstermekte ve üstünde bu kadar emeği olan birinin bile ötekileştirildiği görülmektedir. "*Kafalarından yumruğu eksik etmeye gelmez. Kızını dövmeyen, dizini döver.*" ifadesiyle kadına karşı şiddeti teşvik eden ve şiddetin kadının 'düzgün' davranmasını sağlayacağını, şiddet olmazsa bireyin durumdan pişmanlık duyacağı iddia edilmektedir. Kadının şiddetle eğitilmesi düşüncesini veren, şüphe duyulması gereken biri olarak görülmesini isteyen bu sözler kadının toplumda bulunması gereken saygın yerin oluşmasının önünü kesip kadının yaşam özgürlüğünü kısıtlamaktadır.

Kadının evlenmeden önce ve evlilikten sonra kendinden beklenen sorumluluklar vardır. Bu düşünce evli bir kadın olan Zahide figürü üzerinden verilmiştir. "*Duru mavi gözleriyle kocasına halsiz halsiz bakan kadın, kıskanmadı. Çocuk doğurmak, şif denilen kurumuş koza kabuğu, yahut tezek ateşinde tencere kaynatmak, boklu bez veya çamaşır yıkamak, Musa'nın işi ters gittikçe de çocuklarını ortaya saçıp fabrikaya gitmekten başka her şeyi unutmuştu.*" (**Kemal, 69**) Zahide yorgundur, halsizdir. Kadının hayatı çocuk doğurmak, onlara bakmak, ev

işlerini yapmak ve bunlar yetmezmiş gibi kocasının işleri ters gittiğinde fabrikaya gidip çalışmaktan ibarettir.

Evlilik iki bireyin toplumun koyduğu kurallar çerçevesinde ilişkilerini resmileştirerek yaşanmasıdır. Birbirini seven iki kişinin ilişkisinin evliliğe evrilme aşamasında ilişkiye farklı insanlar da karışır. Bu aşamadan sonra söz konusu olan sadece iki kişinin evlenmesi değil, evlenen kişilerin başkalarına kendilerini kanıtlama çabasına dönüşür. Evlenen kadın ve erkeğin daha çok kadın akrabalarında ifadesini bulan bu durum kadının evlilik için yeterli olduğunu kanıtlamaya çalışmasıyla ve bu süreçte de farklı duygu durumları içine girmesi ile gözlemlenir. *“Cemile el öptü. Aklına kahve pişirmek gelince aşağı indi. Öyle heyecanlıydı ki, aşağı niçin indiğini unuttu. Dudağını yiyerek düşünmeye başladı. Aşağı, bir şey için inmişti. Fakat şu parmakları... Acaba görmüşler miydi? Ya gördüler de beğenmedilerse?” (Kemal, 125)* iç monoloğunda müstakbel kayınvalidesinin gelmesiyle Cemile'nin hızla değişen duyguları çözümlenmektedir. Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Cemile'nin heyecanlı başlayan duygu durumu dudaklarını yemesine, oradan da dış görünüşü ve kayınvalidesine vereceği ilk izlenimden kaynaklanan kaygı ile devam etmiştir. Üç noktadan sonra sorulan retorik sorular Cemile'nin içinde bulunduğu durumdan rahatsız olduğunu ve özgüvensiz olduğunu göstermektedir. Evlilik konusunda bir kadının hemcinsinden böyle bir baskı ve stres görmesi de kadının toplumdaki yerinin silikleşmesine neden olan tek faktörün erkekler değil, kadınların da olduğu görülür. Erkeklere yapılmayan ve erkeğin ailesinin kadını 'sahiplenmeden' önce kontrol ediyormuş hissiyatını veren bu durum kadını objeleştiren bir eylemdir.

3. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLERİN SINIFLI TOPLUM YAPISINI OLUŞTURMASI

Toplum, bir arada yaşayan bireylerin yaşamlarını sürdürmek ve temel çıkarlarını gerçekleştirmek için oluşturduğu canlılar topluluğudur. Yaşamı kolaylaştırmak için oluşturulan bu düzen, zamanla kendi içerisinde oluşan ekonomik farklılıklar nedeniyle gruplara bölünmüş

ve gruplar arası hiyerarşik farklılık sınıflı toplum yapısını oluşturmuştur. Sınıflı toplum yapısı, paranın gücü temsil ettiği bir sistemdir ve bu sistem toplumda bireylerin değerinin ekonomik gücü ile ölçülmesine dayalı olduğundan önemli bir toplumsal eşitsizlik örneğidir. Bu toplum yapısı, alt tabakanın işçi; üst tabakanın iş veren olduğu ve eğitim veya kültürün değil paranın saygı duyulduğu bir yönetim şekli olduğundan alt tabaka, işsizlik korkusu ile geçim kaynaklarını sağlayan üst tabakaya büyük bir saygı duymaktadır. *“Ağanın geldiğini gören Boşnak kapıcı, mahalle bekçilerinininkine benzeyen elbisesinin ceketini yanlara çekti, kendine çeki düzen verip (...) esas vaziyete geçti ve fabrika kapısının kulübesinin önünde put kesildi.”* (**Kemal, 10**) ifadesinde işçi olan Boşnak kapıcının, iş veren olan Kadir Ağa'ya duyduğu karşılıksız saygı görülmektedir. Boşnak kapıcının kendine çeki düzen verip bir asker gibi esas vaziyete geçip put kesilmesi de bu duyduğu saygının ardı ardına yaptığı eylemlerden anlaşılacağı üzere onun yaşamında bir rutin olmuştur.

Güç, insanların fiziksel ve düşünsel yönünden bir etki yapabilme kuvvetidir. Güç, kendini ve içinde yaşadığı toplumu geliştirecek nitelikte bir kişinin elinde ise toplum eşit ve gelişmiş bir toplum olur. Fakat güç, kendi menfaati ve refahını için kullanırsa toplum yozlaşır ve toplumda eşitsizlikler baş gösterir. Bu durum yapıtta cahil ama zengin Kadir Ağa figürünün, işvereni olduğu işçilere olan davranış şekli aracılığıyla incelenmektedir. *“Önündeki deftere başını eğmiş, bir şeyler yazar görünen kâtime öfkeyle bakarken, "Kovdum diye zoruna gitti, onun için değil mi? Tabii kovarım. Maayışını ben viriyom!" diye düşünüyor, öfkesi artıyordu.”* (**Kemal, 26**) iç monoloğunda Kadir Ağa'nın kovduğu Kâtip Necati ile alakalı duyguları gözlemlenmektedir. Kâtip Necati'yi işinden kovma gücüne sahip olan Ağa, Kâtip Necati'yi çıkarma nedenini vermek yerine *“Tabii kovarım. Maayışını ben viriyom!”* diyerek gerekçesiz bir şekilde, güç sahibi olduğu için Kâtip Necati'yi kovabileceğini savunmuştur. Bu durum da işçilerin yaşamlarını diken geçirmelerine, gücü manipüle edip gerekçesiz geçinme kaynaklarını kaybetme korkusu ile yaşamaya mahkûm etmiştir. İşçiler bu adaletsiz sisteme alışmıştır ve bu

da onların düşünme şeklinin Kadir Ağa gibi olmasına neden olmuştur: “*Fasarya... Adamsa lafları yemeseydi! Yenecek laf mı o laflar? Terbiyesiz dedi be!*”, “*Der... Maaş veriyor.*”, “*Hadi be sen de... Maaş veriyor diye?*”” (Kemal, 29). Kâtip Necati ve bir işçi arasında geçen diyalogda da görüldüğü üzere işçi “*Der... Maaş veriyor.*” diyerek bu eşitsizliğe ve adaletsizliğe boyun eğmiş ve benimsemiştir.

Adam kayırma veya nepotizm, etik değer yargılarına ters düşen ve toplumun iç yapısına ve dolaylı yoldan devlete zarar veren bir kavramdır. Üst tabakadan tanıdık bir kişi sayesinde, orta veya alt tabakalardan kişilerden ayrıcalıklı haklara sahip olmak ve bu hakları manipüle etmek de adaletsiz ve yozlaşmış bir toplum yapısının özelliklerindedir. “*Arkadaş söndür cigaranı!*”, “*Ağa bana bir şey dimez, ben ayırıyam!*”, “*Burası fabrika... Burada hiç kimse ayrı değil... Söndür cigaranı!*”” (Kemal, 11) diyalogu da adam kayırmayı gösterir niteliktedir. Kâtip Necati ve Deveci Çapur Halil arasında geçen diyalogda Deveci Çapur Halil’in “*Ağa bana bir şey dimez, ben ayırıyam!*” ifadesini kullanarak Ağa’yı tanıdığı için kendini diğerlerinden üstün gördüğü gözlemlenmektedir. Romanda eşitliği savunan kişi olan Kâtip Necati’nin üç noktaların kullanımı aracılığıyla üstüne basarak hiç kimsenin birbirinden üstün olmadığını savunduğu cümlelerde nepotizm ile güç sahibi olan Develi Çapur Halil’e karşı gelememiş ve romanın devamında Kâtip Necati bu diyalog nedeniyle, toplumsal eşitsizliğin varlığını kanıtlar bir şekilde işten kovulmuştur. Bu durum işçilerin eşitsizliğe boyun eğmesine, düşüncelerini seslendirememelerine neden olmuştur. Kâtip Necati kovulduktan sonra bu konunun işçiler arasında bile konuşulmaması bunu göstermektedir.

Üst, orta ve alt tabaka olarak ayrılan sınıflı toplum yapısının tabakalarının her birinin içinde de gruplaşmalar vardır. Üst tabaka olarak görünen bireyler ondan daha güçlü birinin yanında alt tabaka gibi; alt tabakadaki bireyler de onlardan daha güçsüz bireyler yanında üst tabakadan biriymiş gibi davranabilir. Bu iki durum da “Cemile” yapıtında incelenmiştir. “*Numan Şerif Bey’in kırmızı hususisini pencereden gören Kadir Ağa, lacivert beresiyle koştu,*

beyi kapıda karşıladı." (**Kemal, 132**) alıntısından roman boyunca üst sınıf olduğunu savunan ve bu gücü alt tabakalara karşı kullanan Kadir Ağa'nın, fabrikanın sahibi olan ve kendisinden daha fazla güce sahip olan, yazarın 'şerif' kelime seçimiyle de nitelendirdiği gibi asıl kontrolü sağlayan Numan Şerif Bey'in yanında, alt sınıf birey gibi davranışlar sergilemiştir. "...*lacivert beresiyle koştu, beyi kapıda karşıladı.*" ifadesinde de görüldüğü gibi Kadir Ağa, kitabın başlarında Boşnak kapıcıdan gördüğü saygıyı, Numan Şerif Bey'e göstermektedir. Alt tabakada ise bu durum Adana'daki işçiler ile İzmir ve İstanbul'daki işçiler arasındaki fark aracılığıyla incelenmektedir. Bu ayrım Kadir Ağa tarafından yapılmaktadır. "*Yerli işçilerin aldığı parayla çalışmazlar. Yüksek ücret isterler. (...) İzmir yahut İstanbul'dan gelecek işçiler hemen hemen bizim muhasebe servisindekilerle eşittirler. Gözleri açıktır. Amirlerinin azarına, dayacağına filan kolay kolay boyun eğmezler.*" (**Kemal, 134**) Adana'daki işçilerin azara, dayağa boyun eğen, ucuz işçiler olduğu, ama İstanbul ve İzmir'deki işçilerin "*Gözleri açıktır.*" ifadesi ile anlatıldığı üzere Adana'daki işçiler kadar itaatkâr olmadığı açıklanmaktadır. İki uzamda da yaşayan alt kesimdeki işçiler arasındaki bu fark, alt tabakanın da birbirinden üstün olabileceğini kanıtlar niteliktedir. Bu iki örnekte de sınıflı toplumun katmanlarının farklı sınıflardan oluştuğu ve bu sınıfların da kendi içlerinde farklılıkları olduğu görülmektedir. Alt sınıftaki bireyler, üst sınıflara göre daha az özgürlüğe sahip ve buna rağmen daha çok çalışan bireylerdir. Bu durum da insanların yaşam mücadelesinin hangi sınıfta olduğuna göre değiştiğini göstermektedir.

Sınıfta da birini diğerinden ayıran üstün veya güçlü yapan özellikler vardır, bunlardan biri de eğitimidir. Bu izlek de fabrikanın iki ortakları olan Kadir Ağa ve Numan Şerif Bey üzerinden incelenmiştir. Eğitimsiz Kadir Ağa ve eğitimli Numan Şerif Bey'in zıtlığından yararlanılarak incelenen bu izlek, yazar tarafından dilin kullanımları üzerinden verilmiştir. Adana'nın yerlisi olan Kadir Ağa'nın kullandığı Adana ağzını Numan Şerif Bey hep düzeltmeye çalışmaktadır. "*İtalyan gonuş da sana diyivirsin!*", "*Gonuş değil konuş, diyivirsin değil, deyiversin...*" (**Kemal, 38**) diyalogundan da anlaşılacağı üzere yapıtta Numan Şerif Bey

eğitimli, Kadir Ağa eğitimsiz figürleri temsil etmektedir; “*gonuş*” ve “*konus*”, “*diyivirirsin*” ve “*deyiverirsin*” arasındaki ağız farkı ve bu ağız farkının yapıtta kullanımı, bu iki figür arasındaki eğitim farkını göstermek içindir. “*řo palikenin durumu...*”, “*Fabrika demeyi öğrenemedin gitti.*” (**Kemal, 37**) Eđitimi olmayan bireylere, hayatının sonraki zamanlarında, alışkanlıklarından vazgeçirip bir kelimenin doğru söylenmesinin bile zor öğretildiği “...*öğrenemedin gitti.*” ifadesi ile verilmektedir.

Alışkanlıklar, zamanla gelişen ve kolay kolay vazgeçilemeyen rutinlerdir. Bu romanda alışkanlık işçilerin itaatkarlıkları üzerinden ifade edilmiştir. Üst tabakaya saygı duyan ve üst tabakadan korkan alt tabaka, üst tabakadaki bireylerden gelen komutlarla yaşamaya alışmış ve fikir özgürlüğünün olmadığı bir uzamda olduğu için de bu duruma alışıldığından; fabrika uzamı hariç günlük hayatta da bu yozlaşmış sisteme alıştıkları için her hareketlerinde komut bekleyen bireylere dönüşmüşlerdir. Yapıtta bu durum fabrikadan atılan işçilerin, atılmalarının sorumlularından biri olan Camgöz Sadık’ın bakkalına gittiklerinde görülmüştür. “*Camgöz Sadık’ın kahvesi önünde insan seli bir an durakladı. Ne yapacaklarını gayet iyi bilmekle beraber, o an şaşırmışlardı. Hiç kimse ilk önce davranmak istemiyordu.*” (**Kemal, 149**) alıntısında da görüldüğu gibi işçiler “*Ne yapacaklarını gayet iyi bilmelerine*” rağmen duraklamışlar ve işçilerin hiçbiri “*ilk önce davranmak*” istememiştir. İşçilerin duraklamasının ve çatışmayı başlatacak hareketi yapmak istememesi, fabrikadan edindikleri komutları yerine getirme alışkanlıkları nedeniyledir. Fabrikada doğruyu savunmak veya bir çatışmayı başlatmak onların geçim kaynağı olan işlerini tehlikeye sokmuştur ve bu durum da fabrika dışındaki hayatlarında işçilerin atılğanlığını azaltmış, yaşamlarını durağan yaşamalarına neden olmuştur. İşçiler haklarını savunurken bile korku ve endişe duygu durumlarında olup, kendilerini savunamamışlardır. Burada farklı bölgelerde bulunan işçilerin, örgütlü olup olmamalarına göre haklarını savunurken gösterdikleri davranışların da farklılaştığı özellikle vurgulanmıştır.

Toplumsal eşitsizliğin ortaya çıktığı bir diğer durum da fabrikada çalıştırılan işçi çocuklar ile okula giden az sayıda çocukla ilgilidir. Bu oranın nedeni de toplumsal eşitsizlik ve yoksul halktır. Okula gitmesi gereken çocuklar çalışmak zorundadır. “*Her bankoda öncü ve arkacı denilen işçiler çalışır. Islak betonun üzerinde yalınayak veya takunyalarla çalışan kız, oğlan, genç, ihtiyar, kadın, erkek işçiler... Bilhassa çocuklar. Dokuz, on yaşlarında, gözleri uyku dolu, renksiz şeylerdir ki, iş kanununa uysun diye, annelerinin, teyze, hala, dayı yahut ta tamamiyle yabancı bir büyük insandan parayla satın alınmış nüfus kaatlarıyla işe girmişlerdir.*” (Kemal, 13). Sinemaya gitme ayrıcalığı olan az sayıda mektepli çocuk da vardır. Şemsa bunlardan biridir, ilkokulun son sınıfındadır. “*Cuğla'nın kızı Şemsa'ya bir avuç köpük atan Güllü: Mektepli, dedi, anlat bakalım... Sinemaya gidiyon mu gene?*” (Kemal, 79) Bunlara gıptayla bakılır, bir yandan da kızılır. Bu mektepli çocuklar “*somun düşmanı*” olarak nitelendirilir.

Kadir Ağa fabrikanın modernleşmesine ve gelişmesine karşıdır. Şerif Numan Bey'in de fabrikanın ürünlerinin kalitesini arttıracaklarını umarak işe aldığı, İtalya'dan beş yıllığına getirdiği mühendise de karşıdır. Her şeyin eskiden olduğu gibi sürüp gitmesini istemektedir. Yeniliklere kapalıdır ve İtalyan mühendisin fabrikaya getirdiği makineleri de bu sebeple istememektedir. Kadir Ağa'nın mantığına göre göre fabrikaya ne kadar çok makine gelirse çalışan işçi sayısı azalacaktır ve işçi sayısı azalırsa üretim de azalacaktır. Onun eski kafası ve dar bakışlı düşünce yapısı, makineyle daha fazla üretim yapılacağını kestirmez. Kendi bildiğinin arkasından giderek işçilere makinelerin onların işlerini ellerinden alacağını ve onlara ihtiyaç kalmayacağını inandıran Kadir Ağa, kendi gibi eğitimsiz olan bir diğer kişi olan Camgöz Sadık ile işçileri galeyana getirip onları makineleri bozmaya teşvik etmiştir. Bu eylemin sonucunda düşünce yapısının yanlışlığını kabullenmeyerek, işten çıkarılan işçilerin bilgisini alınca hiç oralı olmamıştır. Bu olay da eğitimsiz ama para sahibi insanların sınıflı yapıda yüksek mevkilerde olmasının, topluma getirdiği negatif etkileri temsil etmektedir.

4. GÖÇ SONUCU YAŞANAN ZORLUKLAR VE GÖÇÜN YARATTIĞI TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLER

Göç, dünya tarihinde her zaman önemli bir konu olmuştur. İnsanlar, çeşitli nedenlerden dolayı yer değiştirerek yeni yerleşim yerlerine göç etmişlerdir. Göç nedenleri, ekonomik, sosyal, politik, iklimsel ve savaş gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilir.

Göç, farklı kültürleri bir araya getirerek yeni bir kültür oluşumuna da yol açabilir. Göçmenlerin getirdiği farklı yemekler, müzikler ve gelenekler, yeni bir toplumun kültürel zenginliğine katkıda bulunabilir. Ancak göç aynı zamanda birçok zorluğu da beraberinde getirir. Göçmenlerin yeni bir ülkeye adapte olması, iş bulması, hayatlarının devamlılığını sağlaması gibi konularda zorluklarla karşılaşabilirler. Ayrıca göçmenler, sık sık ayrımcılık ve ön yargı ile de karşılaşabilmektedirler.

Son yıllarda, göçmenlerin hakları ve göç politikaları dünya genelinde sıkça tartışılan konular arasında yer almaktadır. Göçmenlerin hakları konusunda farkındalık arttıkça, göçmenlerin yaşadığı zorlukları konu alan yapıtlar da yeniden gündeme gelmiştir. Göçmenlerin yaşadığı toplumsal eşitsizlikleri babaannesini Bulgar göçmeni olan ve bu eşitsizliklere bizzat maruz kalmış Orhan Kemal, “Cemile” romanında Cemile karakterinin babası Malik, Malik’in silah arkadaşı Mui ve Boşnak göçmen komşuları Tetka Bielka karakterleri aracılığıyla ele almıştır. Bulgar karakterleri ve göç nedeniyle yaşadıkları sefalet içindeki hayatı “Cemile” kitabının da içinde olduğu “Küçük Adamın Romanı” serisindeki eserlerde inceleyen yazar, bu yapıtlarla göçün zorluklarına dikkat çekmeyi amaçlamıştır.

Fabrikada, Kadir Ağa'nın yılışık tavırları karşısında, beklenmeyen bir hareket yaparak ona sert çıkan Cemile'nin kimin nesi olduğunu sorması üzerine Ustabaşı, Cemile'nin babasını şöyle anlatmaktadır: *“Bu göçmen esas, Boşnak... Babası uzun boylu bir adam. Lakin memleketinde çok ileri, hanedandanmış. Bilenler anlatıyor, çete başıymış herif, bir tabur*

gâvuru önüne katar kovalarmış. Tabii zengin adam, mal mülk çok... Din uğruna, pir aşkına Sırplarla boğuşmuş.” (**Kemal, 19**) “uzun boylu, çete başı, zengin adam” tamlamalarıyla güçlü, yiğit ve başarılı bir adam şeklinde betimlenen Malik’in, alıntının bir sonraki cümlesinde Ustabaşı’nın “*Lakin zorlu dış çeker ha.*” (**Kemal, 19**) yorumu, Malik’in göç ettiği bu ülkede bilinen geçmiş zaman kipi yardımıyla anlatılan bütün özelliklerinin yok sayılarak dış çekmek gibi sıradan bir özelliğiyle söylenmesi, ona verilen değer düşüğünün göstergesidir. Göç etmek zorunda kalan ve para kazanmak için alışık olmadığı bir iş yaparak ailesinin geçimine yardımcı olmaya çalışan Malik’in yaşadıkları, hayatın zorluklarını anlatmak için verilen örneklerden biridir.

Geçmiş hayata özlem ve yeni uzamda değişen hayatlar; göçün kişileri en çok zorlayan ve adapte olmayı güçleştiren yönleridir. “*Ellerinden ata binmek, silah kullanmak, pusu kurup kelle biçmekten başkası gelmez.*” (**Kemal, 89**) şeklinde anlatılan Malik ve silah arkadaşı Muy’un derebeyi torunları olarak ellerinden hiçbir iş gelmeyişi sonucu, refah içinde yaşayan eşlerini çalışmaya zorlamıştır. Yeni hayattaki bu zorluk, “*O zaman talihlerini denemek sırası kadınlara geldi. O kadınlar ki dalları yerlere degen koyu gölgeli meyve bahçelerinde gülüp türkü söylemek, süslenip salına salına dolaşmaktan başkasına alışmamış, rahatlıktan semirmiş kadınlardı. Fabrikaların pamuk tozu yüklü, kola kokulu, rutubetli havasında hızla kuruyup çirkinleşmeye başladılar. Gün geldi, ellerinde mendil, küt küt öksürerek, iki iyilikten birini dilediler.*” (**Kemal, 90**) şeklinde ifade edilmiştir. Göçülen yeni uzamda kadınların yaşamının negatif yönde nasıl değiştiği “...hızla kuruyup çirkinleşmeye başladılar.” İfadesi ile verilmiştir. Kadınların bu uzamda “çirkinleşmeye başlaması”, yaşadıkları sefaleti ve sorunları temsil etmektedir.

Göçmenlerin yaşadığı memleket özlemi hep vardır. Refah içindeki yaşamdan sıkıntılarla dolu yaşama geçme onlarda ruhsal bir travmaya yol açmıştır. Geldiklerinde devlet tarafından kendilerine verilen küçük toprak parçaları onları geçindirmediği için şehre gelmişler

ama burada da fabrikanın zor çalışma koşulları onları yıldırılmıştır. Memleketlere dönülemez de geçimin daha da zor olduğu şehirden köye tekrar gidilebilir. Malik hep bunun hayalini kurmaktadır. “...Köyümüze gidince, ooh! Dünyaya kapımı kapayacağım. Çocuklarım itin köpeğin şehrinden kurtulacaklar. O zaman Cemka istediğin kadar uyu! Hiç karışmam. İstersen öğlene kadar... Amma inekleri sağmayı unutmak yok ha!” (**Kemal, 59**) alıntısında Malik’in leitmotive olarak birçok sefer söylediği “...Köyümüze gidince...” ifadesi ardından belirttiği, sefaletin olmadığı ve çalışmak zorunda olmadıkları zamanların hayallerini anlatan bu diyalog aracılığıyla göçmen bir bireyin mütevazı ve özlem içeren hayali verilmiştir. “Çocuklarım itin köpeğin şehrinden kurtulacaklar.” söylemi ile içinde bulunduğu uzamdaki kişileri “it, köpek” nitelmesiyle anlatan Malik, kendisinin ve diğer göçmenlerin yaşadığı toplumsal eşitsizlikleri dile getirmiştir.

Memleket özleminin incelendiği bir başka karakter de Boşnak göçmeni Tetka Bielka’dır. Cemile’nin çamaşırları yıkarken söylediği türküyle gençlik yıllarına dönen Tetka Bielka’nın düşünceleri “*Bu türkü Tetka’ya gençliğini, Saraybosna’yı, yüklü meyve ağaçlarının hafif hafif sallandığı aydınlık Bosna gecelerini hatırlatmıştı. Yıllardan beri yitirdiği pırıl pırıl, rengârenk bir iç âlem başlatmıştı.*” (**Kemal, 76**) cümleleriyle ifade edilmiştir. “*Türkü birden durunca, Tetka Bielka gözlerini açtı. Heyecanlanmıştı. Kupkuru avuçlarıyla gözlerinin yaşını sildikten sonra ‘Allah sana kötü gün göstermesin evladım. Allah seni ağlatmasın.’ dedi.*” (**Kemal, 77**) cümleleriyle Tetka’nın yaşadığı heyecan ve üzüntü ile memlekete duyulan özlem dile getirilmiştir.

Malik de Muy da Tetka Bielka da buruktur. Yeni yaşam onları zorlamıştır, hassas yerlerinden kırmıştır. Memleketlerinden getirdikleri türküler, anılar yüreklerinde bir sızıdır. Hiç bilmedikleri bir hayatı sürdürmek, daha önce karşılaşmadıkları zorlukların üstesinden gelmek zorunda kalmışlardır. Muy, küçük kızına göz koyup bir gece işe giderken kaçırılan ve sonra da

ölüsü dağda bulunan kızının acısına katlanmak zorundadır. Malik ise kızı Cemile ve oğlu Sadri'nin fabrikanın ağır koşullarında çalışmasına dayanmak zorundadır.

5. SONUÇ

Toplumsal eşitsizlikler, bir toplumda kaynakların adil paylaşılmamasıyla ortaya çıkar. Yaşama ve eğitim hakkının herkese sağlanmaması, ülke gelirlerinin adil paylaşılmaması eşitsizliğe yol açar. Böylece sınıflar ve sınıflar arasında farklılıklar ortaya çıkar. Zenginin fakiri, patronun işçiyi, erkeğin kadını ezdiği bir toplum sağlıklı toplum olmaktan çıkar.

Orhan Kemal “Cemile” adlı yapıtında toplumsal eşitsizliklere dikkat çekmiştir. Ana karakter kadın olduğu için öncelikle kadın-erkek eşitsizliği göze çarpmaktadır. Kadın, bu yapıtta Deveci Halil'in sahip olmak istediği cinsel figüre dönüşmüştür. Cemile, Deveci Halil'le evlense rahat edecektir ama o sevmediği birinin eşi olmak istememektedir. Deveci Halil onun bu düşüncesine saygı duymaz, onu zorla elde etmeye çalışır.

Yazarın dikkat çektiği diğer bir durum göçmenlerin yaşadığı zorluklardır. Zor şartlarda hayata tutunmaya çalışan bu insanlar ağır koşullarda çalışmak zorundadır. Ekonomik güçleri yoktur. Uğradıkları haksızlıklara direnemezler. Kendilerini, eşlerini, çocuklarını tehlikelere karşı koruyamazlar.

Odağında Boşnak kızı Cemile ve ailesi, kendileri gibi göçmenlerin oturduğu mahalle ile çalıştıkları fabrika olan bu yapıtta Orhan Kemal kısa ama etkili bir anlatımla toplumdaki eşitsizlikleri dile getirmiştir.

6. KAYNAKÇA

1. “DSpace JSPUI.” *Açık Erişim@BUU: Home*, <https://acikerisim.uludag.edu.tr/>.
2. “Cemile (Küçük Adamın Romanı, #3) by Orhan Kemal.” *Goodreads*, Goodreads, 1 Oct. 2004, <https://www.goodreads.com/book/show/2378914.Cemile>.
3. Boydak, Onder. “Cemile Orhan Kemal.” *Edebiyat*, <http://edebiyat.k12.org.tr/kitaplar/Cemile/69/8/analiz>.
4. Kemal, Orhan. *Cemile*, İstanbul: Everest Yayınları, 2020.
5. Ltd., Mint, and Yılmaz Ersoz. *Yazar Orhan Kemal Web Sitesi*, <http://www.orhankemal.org/links/597.htm>.